

3. У навчально-виховному процесі використання творів національного пісенного фольклору пестування потребує конкретних змін психологічного, теоретико-методологічного та професійно-педагогічного змісту, а також відповідного дидактично-методичного супроводу. Лише за таких умов естетичне виховання виступить вагомим чинником формування особистості за законами краси. У перспективі передбачається обґрунтування педагогічних умов використання дитячого пісенного фольклору пестування у практичній роботі вчителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутенко В. Художньо-естетична освіта молоді як пріоритетний напрям діяльності сучасної школи: Зб. наук. пр. Пед науки. В. 42. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – С.161-164.
2. Українське народознавство в дошкільному закладі. Програма та довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів /За ред. А. Богуш. – 3-тє вид., стереот. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2005. – 84с.
3. Питання дослідження та збереження музичного фольклору Херсонщини / Упорядник І. Мацієвський / Ленінград, 1991. – Херсон. – 122 с.
4. Ростовський О. Методика викладання музики в основній школі. – Тернопіль: “Навчальна книга – Богдан”, 2000. – 230с.
5. Раввінов О. Уроки співів у першому і другому класах. Державне педагогічне видавництво “Радянська школа”. – К., 1959.
6. Потапенко О., Кузьменко В. Шкільний словник з українознавства. – К.: Укр. письменник, 1995. – 291 с.
7. Другальов В. “...Три шляхи широкії до купи зійшлися. Пісенний фольклор Херсонщини.” Херсон: Вид “Наддніпряночка”. – 276с.
8. Веселка. Антологія української літератури для дітей у трьох томах. Т. 1: Твори дожовтневого періоду. Для ст. шкіл. [Упоряд., літ. критич. нариси Б. Чайковського; Передм. д-ра філолог. наук І. І. Пільгука; Худож. оформл. І. М. Гаврилюка]. – К.: Веселка, 1984. – 551 с.
9. Довженок Г., Луганська К. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. – К.: “Наукова думка”, 1984. – 472 с.
10. Яременко В., Сліпущко О. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. – К.: Вид. “АКОНІТ”, 2007. – Т.1. – 928 с.
11. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. – Тернопіль: “Лілея”, 1998. – 78 с.

УДК 37(477):173

І.М. Вовкобой

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАСОБАМИ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ У ТВОРЧОСТІ М.Г.СТЕЛЬМАХОВИЧА

Статтю присвячено висвітленню проблеми виховання толерантності в сім'ї у творчому доробку М.Г.Стельмаховича.

Clause is devoted to disclosing of problems of education of tolerance in family in creativity M.G. Stelmahovicha.

Постановка проблеми. У поліетнічному середовищі особливо актуальним постає проблема толерантності. Адже здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, з розумінням ставитися до особливостей поведінки та способу життя інших людей – запорука мирного безконфліктного існування поряд як народів та держав, так і окремих індивідів різних етнічних груп.

Так як основні риси характеру особистості закладаються у сім'ї, слід звернути увагу на те, яким чином родинне виховання впливає на формування толерантності.

М.Г.Стельмахович, науково-педагогічна діяльність якого була зосереджена на проблемах українського народного виховання, родинної педагогіки, етнопедагогіки, залишив у своєму творчому спадку чимало відомостей стосовно поставленої проблеми.

У зв'язку з загостренням останнім часом міжетнічних стосунків у світі та в окремих регіонах України, проблема формування толерантності на сьогоднішній день актуальна, і її вирішення має вагомим значення. Отже, слід звернути увагу на те, яким чином відбувається процес соціально-психологічної адаптації дитини до різноманітних груп і колективів, як родина може сприяти формуванню терпимості, розуміння, взаємоповаги і т.п.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні питання української родинної педагогіки досліджуються у наш час досить широко. Це пов'язане із зростанням національної самосвідомості, як наслідок років незалежності. Значення родинного виховання високо оцінювали відомі діячі української культури Г.Сковорода, І.Франко, Леся Українка; такі визначні педагоги, як К.Ушинський, С.Русова, В.Сухомлинський та ін.

Проблема становлення особистості у сім'ї висвітлена у працях відомих іноземних вчених, таких, як Е.Дюркгейм, Г.Алмонд, В.Мау, М.Ібука, М.Вебер та ін.

Формування моральних цінностей, прищеплення ідей добра, толерантності на сучасному етапі досліджують О.Алексюк, В.Білоусова, Л.Пуховська, Д.Донцов.

Але мало хто до цього моменту досліджував поставлену проблему у творчості М.Г.Стельмаховича.

Мета дослідження. Мета роботи полягає у вирішенні наступних завдань. По-перше, з'ясувати, яким чином сім'я може вплинути на виховання толерантності, якими методами і засобами вона оперує, наскільки ефективно виявляється вплив сім'ї щодо формування гідності, духовності та інших ціннісних орієнтирів. По-друге, слід з'ясувати, як М.Г.Стельмахович у своєму творчому здобутку характеризує проблему виховання толерантності у сім'ї, які особливості родинного виховання виявлені вченим.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування моральної основи особистості у родині в наші дні постала надзвичайно актуально. До ознак моральності людини належить і така якість як толерантність. Ця проблема розглядається у сфері педагогіки, психології та інших наук.

Дитина адаптується до соціального середовища. Саме за таких умов формується її моральна основа, погляди, характер, зрештою, поведінка.

Виховання толерантності ефективно здійснюється тільки як цілісний процес загальнолюдської моралі. Результатом цього процесу є формування морально цілісної особистості, що виявляється в єдності її почуттів, совісті, волі, навичок, звичок, суспільно цінної поведінки.

Незважаючи на велике значення морально-духовних цінностей в житті людей, вони ще не зайняли належного місця в системі цінностей підростаючого покоління. Нині в дитячому середовищі зростає злочинність, озлобленість, недбале, зверхнє ставлення до принципів моралі: спостерігається крайній егоцентризм, низький рівень культури спілкування, небажання відповідальності, недостатня сформованість патріотизму, втрата життєвого оптимізму та інші негативні прояви. Без впливу родини неможливо запобігти цим негативним явищам.

Серед усіх надбань людини найбільшу цінність має добре виховання, одержане в дитинстві та юності від батьків, у родинному колі. Без нього навіть найкращі здібності, найбільші достатки, найвище родове походження нічого не варті. Добре вихована людина у духовно-моральному відношенні завжди стоїть значно вище від будь-якого, навіть найбагатшого, невігласа.

Пріоритет родинного виховання, порівняно з усіма іншими ланками виховання, незаперечний. Суть його полягає в тому, що сім'я першою бере під свою опіку дитину з моменту її народження, в ранньому дитинстві, у час її найбільшої безпомічності, у віці найінтенсивнішого виховання її характеру, не полишає своєї уваги й тоді, коли вона стане дорослою людиною. Відвідуючи дитячий садок, а потім навчаючись у школі, дитина все

одно більшість свого часу проводить в сім'ї, не перестає вона бути її членом і після закінчення школи. Отже, родина належить до перших і найвпливовіших вихователів особистості.

На жаль, у наш час не завжди існує узгодженість між усіма соціальними інститутами, що задіяні у виховному процесі, тому основним орієнтиром у вихованні світогляду дитини має стати родина.

Безперечно, не слід протиставляти громадське виховання родинному, адже родина так чи інакше є часткою суспільства. Щоб з'ясувати яку роль має відігравати сім'я у формуванні толерантності, ми звернулися до творчого спадку фахівця з цього питання – доктора педагогічних наук, академіка М.Г.Стельмаховича. Науково-педагогічна діяльність Стельмаховича була зосереджена на проблемах етнопедагогіки, української родинної педагогіки: “Народне дитинознавство”, “Українське родиннознавство”, “Українська родина”, “Українська родинна педагогіка”, “Теорія і практика українського національного виховання”, “Народна педагогіка”. Праці вченого добре відомі в Україні та за її межами.

Як засвідчував М.Стельмахович, українцям з давніх-давен був властивий культ домашнього вогнища, культ Роду. Вони мали у своєму пантеоні навіть божества, які опікувалися родиною – Рід і Рожаницю. Людина не мислила власного щастя без сім'ї, без домашнього вогнища (“Без сім'ї – нема щастя на землі”).

Культ роду був відлунням того, що ми сьогодні називаємо генетичним кодом, покликом крові. Окремі роди виділялися як “знатні”, до яких висувалися особливі вимоги, зокрема моральні і патріотичні. “Знатні роди” в історії народів були їх репрезентантами, носіями їх кращих особливостей. Честь роду зобов'язувала людину вести себе високоморально, бути взірцем для інших. Дуже цінувалася пам'ять про предків і їх діла, від покоління до покоління передавалися матеріальні предмети, залишені ними – рушники, особисті речі, зображення тощо, ретельно доглядалися могили предків.

Виявом поваги до родини і її єдності були храмові свята, коли члени роду, навіть дальші родичі, які жили в інших селах, збиралися бодай раз на рік – на “храм” – за спільним столом, обмінювалися відомостями про своє життя і так відновлювали духовну єдність роду.

Потяг до збереження цілості сім'ї і роду позначився також і на інших святах та обрядах, особливо в обряді Різдва Христового.

Українська сім'я будувалася на засадах духовності, віри, релігійності. Це стосується і дохристиянських часів – людина жила в тісному єднанні з ласкавою до неї Природою і намагалася збагнути її тайни. Християнство лише посилило природні духовні нахили українців. За М.Стельмаховичем, українська родина рано набрала свого “космічного одухотворення” (батько – “місяць”, мати – “світла зоря”, діти – “зіроньки”). Народна традиція облагороднювала союз між батьками, що втілювалося в образі богині Лади. І навіть самі назви “няня”, “ненька”, “неня”, “нянько”, а також “мама” пов'язані з іменами богів [5: 130].

На думку академіка Стельмаховича, провідні завдання родинного виховання передбачають забезпечення реалізації: 1) натуралізму; 2) раціоналізму; 3) гуманізму; 4) евідемонізму; 5) соціалізації та етнізації; 6) духовності.

Натуралізм вимагає розглядати людину як частину природи й неухильно дбати про гармонійний розвиток природних сил дитини, яка розвивається наче та рослина. Батькам слід всіляко оберігати природний (натуральний) перебіг цього процесу від шкідливих сторонніх впливів. Згаданий принцип натуралізму проповідується багатьма народними висловлюваннями (“Діти, як квіти: поливай – рости будуть”, “Гни дерево поки молоде, вчи дітей поки малі”).

Раціоналізм націлює на плекання розуму дитини через засвоєння рідної мови, фольклору, родинно-побутової культури, народних мистецтв (“Розуму не купують, а набувають”, “Розумний всьому дає лад”).

Гуманізм передбачає людяне, доброзичливе ставлення до дитини і намагання формування “досконалої людськості”, щирих стосунків між батьками та дітьми, братами й

сестрами, членами родини, чуйного ставлення до людини взагалі, утвердження добра на Землі (“Добре роби, то й добре усім буде”).

Евдемонізм – (від грецького “евдемонус” – щастя) мету виховання вбачає в земному благополуччі та щасті. За визначенням української етнопедагогіки, щастя – це стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення та безмежної радості, які хто-небудь переживає. У народній педагогіці щастя, як правило, репрезентується у нерозривній єдності з долею. В українській родинній педагогіці зумовлене щастя пов’язується із здоров’ям (“Найбільше щастя в житті – здоров’я”), добрим розумом (“Кого щастя згубити хоче, тому перше розум відбере”), відвагою (“За відважним щастя біжить”), дітьми (“Нема смерті без причини, а щастя без дитини”), домівкою (“Казала Феся, що щастя і в дома знайдеться”). Отже, щасливий той, кому щастить, хто має радість, окрилений життєвими успіхами, вдачами, благополуччям.

Соціалізація у її загальному розумінні – це процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як особистості, включення в суспільне життя, як активної та дійової сили. Інакше кажучи, суть соціалізації полягає в біологічній та психологічній адаптації людини до навколишнього середовища.

У поняття етнізації вкладається поняття соціалізації особи на основі родинного, економічного, духовно-культурного життя й історичного досвіду свого народу, нації. До основних засобів етнізації відносять рідну (материнську) мову, національну, родинно-побутову та громадську культуру, посильну участь у трудовій діяльності, зокрема у сфері народних ремесел і промислів, національні звичаї, традиції, свята, обряди, символи.

Фундамент етнізації закладається в сім’ї. Дитина з’являється на світ і робить парні кроки через спілкування з людьми, перед усім з батьками, рідними, спочатку засобами дитячої, а згодом материнської мови. З ростом дитини коло її спілкування та трудових обов’язків поступово розширюється – з ровесниками і старшими у дворі чи дитячому садку переважно через дитячі ігри та забави, участь у посильній праці. Наступна фаза етнізації, що пов’язана з оволодінням основами знань і суспільним досвідом, набуттям професії все більше виходить за межі сім’ї, однак користується її підтримкою.

Тому завдання родинного виховання полягає в тому, щоб всебічно сприяти етнізації дітей і підлітків, забезпечуючи надійність її фундаменту. Це означає, що батьки в українській родині повинні подбати, аби їхні діти сформувалися як високо свідомі українці, оскільки етнізація є національною цивілізацією та національною освітою.

Вірність дітей заповідям, звичаям і традиціям батьків – провідне кредо родинного виховання, основний закон сімейного життя [7: 166].

Органічно з’єднані зі справедливістю такі риси, як терпимість, милосердя, благородність, великодушність. Великодушність є вищою формою вияву терпимості. Це вже не просто повага до особистості, а ставлення до неї як до цінності і до тих людей, які не завжди можуть відповісти тим самим, у яких не сформовані гуманістичні риси на відповідному рівні.

Українській родині завжди був властивий демократизм стосунків – як вияв певної природної доброти, що характеризувала натуру її членів. Ця риса нашої сім’ї простежується вже з кінця IV століття у житті давніх предків слов’ян – антів (росів). Як і духовність, їх демократизм розвивався під впливом певних природних чинників – поміркованого клімату, спокійного краєвиду, багатой і врожайної землі тощо. Нашим предкам здавна була властива відсутність вродженої агресивності, що характеризувало деяких наших сусідів. Вони виявляли схильність до розуміння інших людей, сприймали світ серцем, вміли ставити себе на місце інших, виявляли гостинність до чужинців. Ці, власне, риси і зумовили в Україні ранню появу егалітарного (рівноправного) шлюбу.

Демократизм стосунків в українській родині переносився і на виховання дітей. І якщо згодом тут, у сім’ї, появилися деякі дискримінаційні щодо дитини і жінки елементи, то цим ми завдячуємо швидше православної догматиці, для якої ці елементи були характерними.

У родині культ опіки виражався великою пошаною до старших, а також готовністю членів сім'ї допомагати хворим і немічним. Високу опікунську відповідальність щодо дітей відчували як рідні, так і хрещені батьки, які на випадок смерті перших брали на себе опіку над похресниками дітьми.

Щодо міжетнічних стосунків, академік Стельмахович підкреслює, що українська етнопедагогіка розвивалася не за межами загальнолюдської педагогічної культури, не ізолювано, а в тісному взаємозв'язку з надбаннями виховної практики інших народів. Для неї принципово важливе значення мали міжслов'янські європейські зв'язки і контакти з іншими народами. Цим наочно засвідчується наявність в етнопедагогіці як національного, так і інтернаціонального, що можуть існувати неспотвореними тільки у єдності. Не може бути справжнього інтернаціоналізму там, де нехтують національними правами народів [6: 72].

Висновки. У сучасних умовах соціальної нестабільності, духовної кризи, роз'єднаності, агресивності особливої актуальності набуває проблема виховання толерантності. Виховує, звичайно, сім'я в цілому – її загальний дух, культура людських стосунків. Але хто творить цей дух, цю культуру? Звичайно ж, батьки. Без батьківської мудрості немає виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей; сімейні стосунки, побудовані на громадському обов'язку, відповідальності, мудрій любові й вимогливій мудрості батька та матері, самі стають величезною виховною силою. Але ця сила йде від батьків, у них – її коріння і джерело.

Проаналізувавши джерела стосовно зазначеної проблеми, ми дійшли до висновків, що виховання толерантності у сім'ї неможливе без гармонійного підходу до виховання особистості взагалі. Цей підхід реалізується у формах та методах родинного виховання.

Академік Стельмахович рекомендує методи тісно пов'язані з народними традиціями. Це дозволить не тільки сформулювати національно свідомого громадянина, але й дасть дитині уявлення про загальнолюдські моральні якості: гуманізм, милосердя, доброзичливість, правдивість, високу культуру поведінки. Усі ці явища і є тими факторами, які сприяють вихованню толерантності, адже людина, яка знає і поважає культурні традиції свого народу, здатна толерантно ставитись і до інших, усвідомлювати значимість, світоглядно-морально-естетичного внутрішнього світу, етнічних цінностей, зібраних тисячоліттями, носієм яких є кожен із нас.

Учений вказує на важливість засобів родинної педагогіки. Адже неможливо виховати добру, чуйну, толерантну людину, застосовуючи погрозу, лайку, рукоприкладство. Стимулювання дитини до творіння добра, створення гармонійного середовища і є основним методом виховання толерантності у родині.

Важливим фактором дитини виступає не тільки родина, але й зовнішнє середовище, підкреслюють педагоги. Але між станом сучасної родини та еволюцією поглядів у суспільстві існує, безперечно, тісний зв'язок. І цілком логічно, формуючи толерантність у суспільстві починати вирішувати цю проблему з коліски, засобами родинної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.М. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1.
2. Зверева О.Л., Ганичева А.Н. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебное пособие для студ. высш. учеб. Заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002 г. – 160с.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 324с.
4. Наш орієнтир – народна педагогіка: Метод. рекомендації для студентів спеціальності 03.08 “Дошкільне виховання” / Укл. М.Г.Стельмахович. – К.: ІСДО, 1993. – 44 с.
5. Стельмахович М.Г. Виховні цінності традиційної української родини //Цінності освіти і виховання. – К., 1997. – С. 129-132.
6. Стельмахович М. Українська народна педагогіка: Навч.-метод. посіб. – К., 1997. – 232 с.
7. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка: Навч.-метод. посіб. – К., 1996. – 288с.

8. Українська педагогіка в персоналіях: ХХ століття. У 2 кн. Кн.2: Навч. посібник для ВНЗ / Ред. Сухомлинська О. В. – К.: Либідь, 2005. – 550 с.
9. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал. –Тернопіль: Діалог, 1992. – 29 с.

УДК 37.011

О.Д. Джура

УТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ХАРАКТЕРУ ОСВІТИ

У статті розглядаються питання утвердження особистісного характеру освіти через глибинний механізм справжнього міжсуб'єктного діалогу, розширення і розуміння релігійно-церковних настанов на діалозі душі в освітній сфері. Приділена увага практичній настанові до співтворчості учнів та вчителя через провідні інтегруючі цінності.

In clause questions of the statement of personal character of formation through the deep mechanism of the present intersubject dialogue, expansion and understanding of church installations on dialogue of souls in the educational environment are considered. It is paid attention to practical installation to coauthorship of pupils and the teacher through leading intriguing values.

Освіта покликана насамперед передавати знання й традиції від попереднього покоління до наступного, забезпечуючи цілісність соціальних систем і спадковість суспільного розвитку. В усі часи вона так або інакше привертала увагу науковців. Однак кожний історичний час актуалізує різні аспекти освітнього процесу, простору і діяльності. Визначальним орієнтиром розвитку освіти інформаційного суспільства є її гуманізація і розгортання її особистісного характеру, що й розставляє наукові акценти сьогодення в дослідженні проблем і перспектив освіти [1-4]. Однак працюючи з наявними концепціями і перебуваючи в їх семантичному полі, можна відчувати деякий дискомфорт і незадоволеність, пов'язані з недостатньо глибоким зануренням у проблему. І зріз гуманізації освіти, і піднесення особистісно орієнтованих рамок її трансформації ніби перебувають на поверхні цього процесу, поза механізмом її розгортання. У статті ці проблеми розглядаються крізь призму утвердження особистісно орієнтованого характеру освіти.

Як не дивно, але гуманізація й утвердження особистісної орієнтації освіти часто мають декларативний або й псевдохарактер, розгортаючись здебільшого у пасивній формі всездозволеності та анархії для учнів, а не в активному вихованні навичок і бажання співтворчості для спільної освіти викладачів та вихованців. Так, з одного боку, начебто маємо обраний вектор на радикальний відхід від авторитарного стилю навчання й виховання, але з іншого – напрям і алгоритм переходу до відповідного сучасності демократично-гуманізованого стилю однозначно детерміновано рекомендаціями і розробками щодо поширення діалогічних форм та засобів навчання. Іншими словами, авторитарний лінійний монологічний стиль реалізації партійної лінії та ідей марксизму-ленінізму ніби змінився діалогічним за змістом і прописаними рекомендаціями, але так само авторитарним за засобами впровадження і за рамками безальтернативним стилем реалізації ідей гуманізму в освіті.

Отже, на нашу думку, нагальна потреба у справжньому, а не декларативному утвердженні особистісного характеру освіти наголошує на необхідності вдивитись у глибинний зріз процесів навчання й виховання як щирого спілкування учня і вчителя.

Оскільки більшість розвідок із цієї проблематики схиляються скоріше до прикладних аспектів, аніж до висвітлення внутрішнього пласта процесів гуманізації, то в евристичному пошуку є сенс звернутись до ідей, які у певному розумінні є маргінальними для освітньої галузі. Таких маргінальних зон, на нашу думку, є дві: 1) релігійні уявлення і настанови про духовну єдність з Богом і ближнім; 2) постнекласичні концепції про внутрішні механізми